

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra školní a sociální pedagogiky

**Porovnání volnočasových aktivit ve vybraných zařízeních pro
osoby s mentálním postižením**

**Comparison of free time activities for people with mental
disorder in selected facilities**

Bakalářská práce

Lenka Zavadilová

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková, Ph.D

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Moniky Mužákové, PhD. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 28.4.2011

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Dovoluji si poděkovat PhDr. Monice Mužákové, PhD. za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a trpělivost při konzultacích. Panu řediteli DÚSP Tloskov Ing. A.Duškovi a bývalému panu řediteli Domova Laguna Psáry PaedDr. L.Adámkovi za poskytnutí rozhovoru a potřebných informací pro zpracování mé bakalářské práce.

Anotace v českém jazyce

V mé bakalářské práci se zabývám trávením volného času lidí s mentálním postižením v Domově Laguna Psáry a v Diagnostickém ústavu sociální péče Tloskov. Tyto dvě zařízení jsem si vybrala především proto, že jsou to velká zařízení, která ve svých službách mají velký počet klientů, což v posledních letech není podporováno, ba naopak je novým trendem tyto velké instituce rušit. Chci Vám přiblížit život v těchto zařízeních, seznámit Vás s „domovem“ osob, kteří potřebují určitou míru podpory. S tím, že i lidé s nejtěžším postižením nejsou, jak tomu bývalo dříve, zavřeni na pokojích, ale že mají možnost a spoustu nabídek, spojených také s trávením svého volného času.

Klíčová slova

Volný čas, volnočasové aktivity, mentální retardace - postižení, klient, standardy kvality sociálních služeb, kazuistika, Domov pro osoby s postižením, muzikoterapie, snoezelen, ateliér, dílna.

Anotace v anglickém jazyce

My bachelor thesis concerns leisure time activities of people with mental disorder in the institutes of social care in Psáry and in Tloskov. I have chosen these institutions because they offer services to a large number of clients. In recent years, this has not been supported as there is a tendency to close the institutions with many clients. My aim is to introduce you the life in these institutions, acquaint you with homes of people who need support and show you that even the most disabled are not locked in their rooms –as it was in the past – but they have many possibilities how to spend their free time.

Key word

Leisure time, leisure time activities, mental retardation – disability, client, standards of social care quality, casuistry, home for people with disabilities, music therapy, snoezelen, craft room, art workshop.

ÚVOD	7
1 Význam volného času v životě člověka.....	8
1.1 Vymezení volného času	8
1.2 Volný čas jako hodnota.....	9
1.3 Funkce volného času.....	10
1.4 Využití volného času.....	11
1.5 Patologie využívání volného času.....	12
2 Lidé s mentálním postižením a volný čas	14
2.1 Rozdělení mentální retardace s ohledem na možnosti v oblasti volnočasových aktivit	16
2.1.1 Lehká mentální retardace, IQ 50 – 69.....	16
2.1.2 Středně těžká mentální retardace, IQ 35 – 49	17
2.1.3 Těžká mentální retardace, IQ 20 – 34.....	17
2.1.4 Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20.....	18
2.2 Možnosti a limity ústavní péče o lidi s mentálním postižením.....	19
2.2.1 Standardy kvality sociálních služeb z pohledu zaměstnance ve vztahu k trávení volného času klientů	20
3 Metodologie výzkumného šetření.....	22
3.1 Cíl výzkumu.....	23
3.2 Metoda výzkumu a sběru dat	23
4 Volnočasové aktivity v Domově Laguna Psáry.....	24
4.1 Domov Laguna Psáry.....	24
4.2 Popis volnočasových aktivit v Domově Laguna Psáry.....	25
4.3 Možnost volnočasových aktivit v tehdejším ústavu sociální péče ve vzpomínkách ředitele PaedDr. Ladislava Adámka.....	26
4.4 Kazuistika – klientka Domov Laguna Psáry.....	29
4.5 Kazuistika – klient Domov Laguna Psáry	30
5 Volnočasové aktivity v Diagnostickém ústavu sociální péče Tloskov	32
5.1 Diagnostický ústav sociální péče Tloskov	32
5.2 Popis volnočasových aktivit v Diagnostickém ústavu sociální péče Tloskov	33
5.2.1 Textilní ateliér	34
5.3 Nabídka kroužků.....	36

5.3.1	Snoezelen	37
5.3.2	Kapela Kabrňáci.....	38
5.4	Možnost volnočasových aktivit v Diagnostickém ústavu sociální péče ve vzpomínkách ředitele Ing. Antonína Duška.....	38
5.5	Kazuistika – klient DÚSP TLOSKOV	41
5.6	Kazuistika - klient DÚSP TLOSKOV	42
5.7	Závěr šetření z praktické části.....	44
	ZÁVĚR	45
	Použitá literatura	46
	Příloha č. 1:	50
	Příloha č. 2:	51
	Příloha č. 3:	53
	Příloha č. 4:	54
	Příloha č. 5:	55

ÚVOD

V současné době společnost lidem s mentálním postižením umožňuje změnit svůj způsob života. Je všeobecná snaha změnit péči o tyto lidi v podporu a v rámci jejich schopností a možností pomoci těmto lidem začlenit se mezi běžnou společnost. Služby, kulturní vyžití, zájmové činnosti a práce byly dříve situovány uvnitř ústavů sociální péče, kde tito lidé žili a tím ztráceli kontakt s realitou a běžným společenským životem. Dnes lidé s lehkým i těžkým postižením vycházejí ven, ať už sami, nebo s doprovodem. Učí se běžným dovednostem, jako jsou nákupy osobních věcí a jejich správný výběr, použití mobilního telefonu, pracují na počítači, učí se ovládat rádia, televize, fény, varné konvice a jiné drobné spotřebiče. V rámci svých zájmů, se ve svém volném čase, učí plavat, chodí cvičit, čtou nebo si prohlížejí knihy, zabývají se ručními pracemi atd. Využívají nabídky volnočasových aktivit v zařízeních i mimo něj.

Pracuji již 5let v ústavu sociální péče s celoročním pobytem pro osoby s mentálním postižením. Během tohoto období jsem se věnovala a stále věnuji individuální podpoře ve volném čase klientů s lehčím i těžším postižením.

Ve své práci si kladu za cíl porovnat trávení volného času klientů ve vybraných zařízeních ve středočeském kraji. Osobní návštěvou a praxí zároveň jsem zjišťovala, jaké aktivity jsou jim nabízeny a zda jsou nabízeny i pro klienty s těžším postižením. Při výzkumném šetření jsem použila tyto metody – kazuistika, rozhovor a pozorování.

1 Význam volného času v životě člověka

1.1 Vymezení volného času

Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a hlavně rádi, přinášejí nám radost, pocit uspokojení, uvolněn nutné znovu nabrání sil. Každý z nás si pod pojmem volný čas představí něco jiného. Běžně do něho můžeme zahrnout odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání i dobrovolně společensky prospěšnou činnost.

Dle názorů dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování, péče o zevnějšek, povinnosti spojené s provozem rodiny ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka. I když paradoxně i z těchto činností si někteří lidé vytvoří svého koníčka (např. příprava jídel)¹ (Pávková 2008)

Z pedagogických důvodů je žádoucí, aby se člověk ve svém volném čase rekreoval, aby regeneroval své síly a kompenzoval jednostranné změření svého zaměstnání. Člověk duševně pracující by se měl po práci věnovat manuální činnosti, naopak ten, který má spíše sedavé zaměstnání, by měl upřednostňovat spíše pohyb a svalovou námahu. Mechanickou práci u stroje by měl vystřídat nápravný tělocvik a intelektuální činnost. U každého jedince je to individuální.

Realita je ale většinou naprosto odlišná. Lidé po návratu ze zaměstnání často pokračují v činnostech, které jsou velmi podobné jejich práci. Právě tohle jednostranné zaměření brání člověku v bohatším rozvoji ve volném čase.² (Spousta 1997)

Z hlediska výchovného působení je specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže, jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast

¹ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008,

² SPOUSTA V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, Brno, 1997

na nich dobrovolná. Možnost prožívání volného času závisí na věku a mentální i sociální vyspělosti dětí a v nemalé míře i na charakteru rodinné výchovy.

Děti mohou trávit svůj volný čas v různorodém prostředí i rozličnou činností. Domov, škola, různé společenské organizace a instituce – ty považujeme za ideální a uspokojivé. Mnoho dětí, ale prožívá své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, na ulici, často bez jakéhokoliv dohledu. Tato situace je neuspokojivá a je ohrožena jak výchova, tak i bezpečnost dětí. Proto by společnost měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Primárně je to záležitost rodiny, především rodičů. Rodina ale nemůže uspokojit potřebu dětí sdružovat se ve skupinách vrstevníků, chybí jí i potřebné materiální vybavení a odborná kvalifikace a často se zde promítá nedostatek času rodičů.³ (Pávková 2008)

1.2 Volný čas jako hodnota

„Hodnotou se stává člověku to, po čem touží, co si přeje, oč usiluje. Ovšem bez ohledu na to, co někteří lidé aktuálně chtějí, pravá hodnota je to, co má být chtěno, co je žádoucí z hlediska kritérií kulturního vývoje člověka. Hodnotu poznáváme nejen rozumem, ale jsme k ní vázáni i citem a vůlí, o hodnotu se snažíme, zápasíme, namáháme se. Čím více jsme ochotni pro ni obětovat, čím více námahy a odříkání nás stojí, tím více si jí vážíme. Jsou hodnoty, kterých si nevážíme, protože jsme je získali příliš snadno a bez zásluhy“⁴(Spousta 1997, 10)

Hodnotová orientace člověka se projevuje v protikladu, zda mít, či být. To znamená, že buď mít a shromažďovat materiální statky, hnát se za spoustou zážitků bez toho abychom je procítili anebo naopak intenzívně prožívat skutečnosti bez ohledu na finanční náročnost prováděné aktivity. Mnoho lidí spíše upřednostňuje nákup drahého zboží, jako jsou drahá auta, sportovní vybavení, drahé zahraniční dovolené, jen proto, aby si zvýšili osobní prestiž v okolí a ve společnosti. Přitom to ani nepotřebují a k tomu,

³ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2008*

⁴ SPOUSTA V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase, Brno, 1997*

aby se odreagovali od všedních starostí, jim stačí zajít na procházku do lesa místo drahé dovolené.⁵ (Pávková 2008)

Každý člověk má vymezený svůj čas k životu. Čas, který člověku zbývá po splnění nutných činností spjatých se zaměstnáním, sociálními povinnostmi a biologickými nezbytnostmi, je čas volný, který může naplnit v rámci daných podmínek svobodně, podle vlastního uvážení.

„Volný čas je nesmírná hodnota, ale nikoli sama o sobě a sama pro sebe, nýbrž jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat se jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně“⁶ (Spousta 1997, 17)

1.3 Funkce volného času

Hlavními funkcemi volného času jsou zejména odpočinek, při kterém si jedinec regeneruje pracovní síly. Dále to je zábava, kde jedinec regeneruje duševní zdraví a v neposlední řadě je to rozvoj osobnosti, kdy se dotyčná osoba podílí na vytváření kulturních hodnot.⁷ (Hofbauer 2004)

Kvalitní odpočinek, rekreace a zábava se pozitivně odráží i na studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné celoživotní zájmy mohou kladně ovlivňovat i partnerské vztahy a výchovu dětí. Důležitým úkolem výchovy ve volném čase je i uspokojení potřeby celoživotního vzdělávání každého člověka v souvislosti se zájmovou orientací. Tato oblast výchovy plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální.⁸ (Pávková 1999)

Významnou funkcí, kterou tahle výchova plní je funkce zdravotní. Přispívá k usměrňování dne a pomáhá vytvářet zdravý způsob života. To znamená střídání duševní a tělesné činnosti, práce a odpočinku, činností organizovaných a spontánních. Ke zdravému duševnímu vývoji přispívají instituce tím, že poskytují dětem a mládeži

⁵ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

⁶ SPOUSTA V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, Brno, 1997

⁷ HOFBAUER B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004

⁸ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999

pobyt v příjemném prostředí a mezi oblíbenými lidmi a tím jim přináší možnost prožívat radost a uspokojení z činnosti.⁹ (Pávková 1999)

Cílem je socializace, která vede k osvojení sociálních rolí jedince ve společnosti. Například způsob chování, pravidla soužití, které sociální okolí a společnost očekává. To znamená, že se člověk musí ve společnosti a v určitých situacích naučit pravidlům a sebeovládání, které toto sociální klima určuje.¹⁰ (Kraus 2008)

Pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže je významnou oblastí výchovného působení. Jedince vede k racionálnímu využívání volného času, kde může formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat lidské potřeby.

1.4 Využití volného času

Každý člověk může se svým volným časem disponovat a svobodně nakládat dle vlastní volby. Mnozí lidé spojují volný čas jen s konzumací, nic neděláním, s absolutní nezávaností. Naproti tomu někteří jedinci preferují aktivnější pojetí volného času. Prováděné zájmové činnosti netkví v míře námahy, ale v jejich motivaci, prožitcích a celkovém smyslu. Je to vlastně rozdíl mezi tím, co musíme, a tím, co chceme a můžeme. Činnosti volného času plní navíc v lidském životě významnou funkci regenerační a kompenzační.¹¹ (Spousta 1997)

Při využití volného času je pozornost věnována jak činnostem tvořící její součást (odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné), tak i činnostem vyplývajících s povinností dětí (sebeobslužné a příprava na vyučování). Všechny tyto aktivity jsou významné a navzájem se prolínají.¹² (Pávková 2008)

Odpočinkové činnosti jsou klidné, pohybově a psychicky nenáročné a jejich nejvydatnější formou je spánek. Naproti tomu rekreační činnosti mají charakter vydatné pohybové aktivity. Mohou to být tělovýchovné aktivity nebo manuálně pracovní

⁹ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999

¹⁰ KRAUS B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008

¹¹ SPOUSTA V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, Brno, 1997

¹² PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

činnosti. Tyto činnosti pomáhají odstraňovat únavu z vyučování a kompenzují jednostranné zatížení žáků ve škole.¹³ (Pávková 2008)

„Únavu nepřekonáme volním úsilím, ale odpočinkem. Odpočinek dětí, mládeže a dospělých má velký význam pro jejich normální tělesný a duševní vývoj, zdravotní stav a udržení praceschopnosti a svěžesti. Psychická odolnost člověka je individuální, má své meze, není tedy nevyčerpatelná. Musíme se ji naučit poznávat, předvídat, cvičit a učit se zásadám odpočinku.“¹⁴ (Spousta 1998, 18)

Nejvýznamnější roli ve využití volného času hrají zájmové činnosti. Tyto cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování individuálních potřeb, zájmů a schopností mají silný vliv na rozvoj osobnosti a na správnou společenskou orientaci. Zájmy souvisejí s celkovým zaměřením osobnosti a můžeme je charakterizovat jako relativně stálé snahy zabývat se předměty nebo činnostmi, které jedince poutají po stránce poznávací nebo citové. Zájmy patří mezi vlastnosti aktivačně motivační, mají těsnou vazbu na vlohly a schopnosti člověka.

„Hodnotná zájmová činnost by proto měla být trvalou součástí života dětí. Vyplňuje jako jedna z nejpřitažlivějších činností jejich volný čas a současně je významným prostředkem výchovy všestranně a harmonicky rozvinuté osobnosti“¹⁵ (Pávková 2008, 98)

1.5 Patologie využívání volného času

Existence volného času je důležitou otázkou dnešní doby. Na straně jedné je velmi škodlivé, pokud jedinec volný čas vůbec nemá, na straně druhé, pokud ho má přes příliš. Příčiny nedostatku volného času mohou být různé. Častěji než velké množství povinností bývá hlavní příčinou špatná organizace práce a celodenního režimu. Další příčinou neefektivního využívání volného času může být nedostatečná nebo scestná znalost pravidel psychohygieny. V takovém případě jedinec věnuje svůj veškerý volný

¹³ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

¹⁴ SPOUSTA, V. aj.: *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno, 1998

¹⁵ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

čas speciálním aktivitám, od kterých si slibuje velký rekreační a relaxační zisk.¹⁶ (Spousta 1998)

V poslední době se zvýšil vliv hromadných sdělovacích prostředků, počítačových médií, televize, videa nebo komerčních zařízení volného času. Jejich působení může mít i ve skrze negativní důsledky.

„Výzkum v České republice vyšel z předpokladu vzájemné závislosti mezi spontánními aktivitami a místem jejich realizace. Existující nabídka se ukázala nedostatečnou: děti a dospívající mládež se často shromažďují živelně a rizikově, bez větší pozornosti dospělých a při nedostatečné kapacitě zařízení vhodných pro menší neformální skupiny.“¹⁷ (Pávková 2008, 189)

Společenský rozměr má i sám volný čas, ve kterém vznikají nebo do kterého pronikají jak pozitivní, tak i nežádoucí vlivy. Vytvářejí jak prostředí nadějná, tak také potencionálně krizová. Tento rozpor způsobuje zvláště nedostatek nabídek zaviněný neexistencí nebo malou kapacitou zařízení. Oslabené předkládané nabídky znemožňují rozvíjet zájmy a nadání, participaci i sebevýchovu a důsledkem může být lhostejnost, v horším případě negativní vlivy.¹⁸ (Pávková 2008)

Z důvodu nedostatku těchto zařízení může vznikat známý psychický fenomén, který označujeme jako nudu. Jde o afektivní nepříjemný stav spojený s pocity napětí, se zkráceným prožíváním času a s pocity prázdna. Z uvedených myšlenek je zřejmé, že pocit nudy nelze odstranit změnou prostředí, ale výchovným působením na nudícího se jedince. Velmi blízko tomuto jevu je tzv. existenciální frustrace, která se může rozvinout až do depresivní neurózy.¹⁹ (Spousta 1998)

¹⁶ SPOUSTA, V. aj.: *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno, 1998

¹⁷ PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

¹⁸ PÁVKOVÁ, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008

¹⁹ SPOUSTA, V. aj.: *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno, 1998

2 Lidé s mentálním postižením a volný čas

V této práci se termíny „mentální postižení“ a „mentální retardace“ používají jako synonyma.

I lidé s postižením mají stejná práva jako lidé bez postižení. Též právo rozhodnout se, co budou dělat ve svém volném čase. Nikdo je nesmí omezovat v tom, jak budou trávit svůj volný čas. Hlavním specifíkem při trávení volného času u mentálně postižených lidí je ta skutečnost, že ve většině případů je nutný dozor i v dospělosti. Volný čas hraje u osob s mentálním postižením důležitou roli a má vliv na kvalitu života osob žijících v domovech pro osoby se zdravotním postižením.

Tvořivost u lidí s mentálním postižením je velice důležitá. Pro tvořivost je sice důležitý intelektový vývoj, který se u lidí s mentálním postižením všeobecně zastavil, ale tento nedostatek je kompenzován nadprůměrnými schopnostmi v určité specifické oblasti (hudba, výtvarné umění apod.). Určitá úroveň intelektových schopností není ale podmínkou pro uznání tvořivosti jedince, jinými slovy: mentální postižení nevyklučuje tvořivost individua. Přesto je snížená úroveň rozumových schopností u lidí s mentálním postižením realitou, která předurčuje tuto skupinu lidí zejména k tvorbě v oblastech, které na tomto faktoru nejsou tolik závislé. V populaci lidí s mentálním postižením se tak mohou vyskytnout lidé jak s podprůměrnou a průměrnou, tak i s nadprůměrnou tvořivostí. Dospělé osoby s mentálním postižením jsou často nezaměstnané a mají proto mnohdy spousty volného času. Samotní postižení lidé mají problém s jeho kvalitním využitím. Pod pojmem kvalitní si můžeme představit vyvinutí určité aktivity – sportovní, manuální, tvořivé i intelektuální – nejen pasivní konzumaci volného času. Svobodná volba nabídky volnočasových aktivit zvyšuje kvalitu života lidí s postižením. Téma vztahu mezi tvořivostí a mentálním postižením nebylo dosud v odborné literatuře zpracováno.²⁰(Furmaníková, 2006, Mlynářová, 2005)

Mentální retardace není nemoc, je to spíše stav charakterizovaný celkovým snížením intelektových schopností, který vzniká v průběhu vývoje jedince a je obvykle provázen poruchami adaptace, tj. nižší schopnosti orientovat se v životním prostředí.

²⁰ FURMANÍKOVÁ, *Speciální pedagogika*, 2006, MLYNÁŘOVÁ, *Speciální pedagogika*, 2005,

Nedostatek v adaptaci na prostředí souvisí také se zpomaleným, zaostávajícím vývojem, s omezenými možnostmi vzdělávání a s nedostatečnou sociální přizpůsobivostí. Uvedené příznaky mohou mít různou intenzitu a mohou se projevovat samostatně nebo ve vzájemných kombinacích.²¹ (Kvapilík, Černá 1990)

Za mentálně postižené se považují takoví jedinci (děti, mládež i dospělý), u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování. Příčinou mentální retardace je organické poškození mozku, které vzniká v důsledku strukturálního poškození mozkových buněk nebo abnormálního vývoje mozku. Podle vývojového období, v němž k mentálnímu postižení dochází, se rozlišuje oligofrenie, která se považuje za opoždění duševního vývoje v období prenatálním, perinatálním nebo časně postnatálním a demence, jež se chápe jako důsledek poškození mozku různého druhu již v průběhu života jedince, zpravidla po dovršení druhého roku věku.²² (Švarcová 2006)

Pracovní aktivita dává postiženému jedinci v jeho životě náplň a smysl. Nejvíc záleží na možnostech postiženého pracovat, jako jsou např. koncentrace pozornosti a rozvoj myšlení atd. Mentálně postižení se nejlépe uplatní v klidném prostředí, kde se nesmí střídat mnoho neznámých lidí. Práce by neměla být náročná na přesnost.²³ (Vágnerová 2004)

Mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku. Mentálně postižení tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi postiženými. Navíc počet osob s mentálním postižením nejen u nás, ale i ve světě stále stoupá. Narození postiženého dítěte vždy představuje pro jeho rodinu a blízké okolí značné trauma. Obvykle to znamená celoživotní závislost na rodině, nebo na státních institucích. Tato situace se řeší hledáním cest, jak začlenit jedince s mentálním postižením co nejlépe do společnosti. Je to úkol velice náročný. Čím je postižení hlubší, tím je úkol obtížnější.

²¹ KVAPILÍK, ČERNÁ, *Zdravý způsob života mentálně postižených*, Avicenum, 1990

²² ŠVARCOVÁ I., *Mentální retardace*, Portál, 2006

²³ VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, 2004

2.1 Rozdělení mentální retardace s ohledem na možnosti v oblasti volnočasových aktivit

Příčinou vzniku mentální retardace je postižení centrálního nervového systému na základě poruchy genetických dispozic nebo nejrůznější exogenní faktory, které mohou poškodit mozek v rané fázi jeho vývoje. Obě složky působí ve vzájemné interakci.

Podle hodnot inteligenčního kvocientu, se mentální retardace rozděluje:

Lehká mentální retardace, IQ 50 - 69

Středně těžká mentální retardace, IQ 35 - 49

Těžká mentální retardace, IQ 20 - 34

Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20²⁴ (Švarcová 2006)

2.1.1 Lehká mentální retardace, IQ 50 – 69

V sebeobsluze a praktických domácích dovednostech většinou lidé s lehkým mentálním postižením dosáhnou úplné samostatnosti. Můžou se začlenit do pracovního procesu. Při práci využijí spíše praktické dovednosti než teoretické schopnosti. Celkem úspěšně vytvářejí vztahy kamarádké i partnerské. Dokážou účelně používat řeč v každodenním životě, Jejich myšlení je většinou konkrétní a mechanické, problémy se u nich mohou vyskytnout při učení (psaní, čtení, počítání). K dosažení těchto znalostí potřebují více času a individuálního přístupu, někdy i speciální pomůcky a metody učení. Může se objevovat porucha pohybové koordinace. Jemná i hrubá motorika bývá lehce opožděná.

Mohou se projevit i přidružené stavy, jako je autismus a další vývojové poruchy, poruchy chování, epilepsie nebo tělesné postižení. Lidé s lehkou mentální retardací jsou nejpřízpůsobivější skupinou.²⁵(Švarcová 2006)

Volnočasové aktivity jsou pro lidi s lehkým mentálním postižením velice důležité, jelikož se nejen setkávají s přáteli, ale zároveň se i učí novým dovednostem. Každá činnost se stává rozvojem mnoha dalších schopností a dovedností, posiluje sebevědomí a rozšiřuje schopnost komunikace. Mnoho jedinců je schopno práce za finanční

²⁴ ŠVARCOVÁ I., Mentální retardace, Portál, 2006

²⁵ ŠVARCOVÁ I., Mentální retardace, Portál, 2006

ohodnocení. Dle mých zkušeností je tato skupina lidí nejvíce zaměstnávanou skupinou lidí s postižením.

2.1.2 Středně těžká mentální retardace, IQ 35 – 49

Lidé s tímto postižením mají výrazněji opožděný rozvoj chápání a užívání řeči. Mají mnohem menší slovní zásobu. Úroveň řeči je ale variabilní. Vyjadřují se jednoduchými výrazy nebo slovy. Samostatnost v sebeobluzi je většinou částečná. Vývoj jemné i hrubé motoriky je zpomalen, což omezuje i možnost jejich pracovního zapojení, většinou zvládnou vykonávat jednoduchou manuální práci, úkoly ale musí být pečlivě strukturovány a musí být zajištěn odborný dohled. V této skupině jsou často velké rozdíly v povaze schopností. U některých se vyskytuje epilepsie, autismus, neurologické a tělesné potíže.²⁶(Švarcová 2006)

U lidí se středně těžkým mentálním postižením je tomu obdobně jako u lidí s lehkým mentálním postižením. Důležité je také podporovat a prohlubovat vztah k dané volnočasové aktivitě, zdokonalovat základní dovednosti a uspokojovat potřeby a zájmy. Nejlépe si mentálně postižení jedinci zapamatují činnosti, které se pořád opakují, proto je důležité, aby si jedinci s mentálním postižením zvykli na určitý stereotyp a tím si osvojili určité činnosti.

2.1.3 Těžká mentální retardace, IQ 20 – 34

U těchto lidí se již znatelněji projevuje porucha motoriky nebo jiné přidružené vady. Vyskytuje se značná pohybová neobratnost. Někteří jedinci jsou schopni osvojit si základní hygienické návyky a prvky sebeobsluhy. Většinou, ale potřebují slovní doprovod nebo pomoc i při těchto úkonech. Jejich učení je značně omezené a vyžaduje dlouhodobé úsilí. Také včasná systematická a kvalifikovaná rehabilitační, výchovná a vzdělávací péče, významně přispívá k rozvoji motoriky, rozumových a komunikačních schopností, samostatnosti a celkovému zlepšení kvality jejich života.²⁷ (Švarcová 2006)
Řeč je velmi jednoduchá, omezená na jednotlivá slova, nemusí se však vytvořit. Vhodné jsou metody alternativní komunikace. V náladách jsou nestálí, často jim okolí nerozumí

²⁶ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

²⁷ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

a tak je nepřiměřený projev (křik, bouchání...) jedinou možností, jak upozornit na své potřeby.

„Výchova jedinců s mentálním postižením se nikdy neobejde bez velmi náročného pedagogického vedení ze strany učitelů, vychovatelů, ale také rodičů.“²⁸(Slowík 2007,115)

2.1.4 Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20

Lidé s tímto postižením, jsou těžce postiženi ve své schopnosti porozumět požadavkům běžného života. Komunikace s nimi je velmi obtížná, abychom jim porozuměli, je často jedinou možností vcítit se nebo dlouhodobě pozorovat jejich reakce na běžné podněty. Často bývají imobilní nebo výrazně omezeni v pohybu. Mají velmi malou nebo žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a potřebují celodenní asistenci. Jejich motorika a pohybová koordinace bývá výrazně narušená. Možnosti jejich výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené. Někteří jedinci se mohou při vhodném dohledu a vedení mohou minimálně podílet na praktických sebeobslužných úkonech.²⁹ (Švarcová 2006)

Lidé v obou těchto skupinách musí mít zvláštní nabídku volnočasových aktivit, převážně individuálních, jelikož tráví převážnou část svého života na pokoji tam, kde jsou ubytováni. Nabídka aktivit jim musí umožnit vyjít ven z běžného prostředí a přejít do jiných prostor, kde mohou získat zcela nové zkušenosti. Právě u těchto skupin postižených lidí se vychází z toho, že při vnímání a poznávání svého okolí jsou odkázáni na primární smyslové vjemy a odpovídající doprovodné pocity a pohyby, ty však v běžném životě nemohou být často správně prožity a zpracovány. Vhodné aktivity – všechny, které nabízejí změnu prostředí. Především, snoezelen, stimulační místnost – kde je prováděna bazální stimulace. To je kontakt - metoda nonverbální komunikace. Je základem veškeré práce při vývoji a stabilizaci osobnosti.

²⁸ SLOWÍK, Speciální pedagogika, Praha: Grada, 2007

²⁹ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

2.2 Možnosti a limity ústavní péče o lidi s mentálním postižením

„Podle zákona č. 100/1988 Sb. O sociálním zabezpečení se v ústavech sociální péče pro mentálně postižené poskytuje zejména bydlení, zaopatření, zdravotní péče, rehabilitace, kulturní a rekreační péče, v případě potřeby osobní vybavení a umožňuje se s přihlédnutím ke stupni postižení též přiměřené pracovní uplatnění.“³⁰ (Švarcová 2006, 164)

Ústavy sociální péče jsou podle vyhlášky č. 182/1998 Sb. Určeny pro osoby s těžším stupněm mentálního postižení a dále pro osoby s mentálním postižením, kteří mají ještě tělesné postižení, nebo smyslovou vadu. Osoby s lehčím stupněm mentálního postižení by měli být do ústavu přijati jen v případě, že nezbytně potřebují ústavní péči.³¹ (Švarcová 2006)

Ústavy sociální péče s celoročním provozem, nebo domovy pro osoby s mentálním postižením poskytují pobytové služby osobám, které mají z důvodu zdravotního postižení sníženou soběstačnost a jejichž situace vyžaduje pravidelnou asistenci jiné osoby.³² (Švarcová 2006)

Některé ústavy, či domovy sociální péče jsou určeny jen pro dívky (ženy) a jiné pouze pro chlapce (muže) a v jiných žijí obě pohlaví společně, což je jistě vhodnější a přirozenější způsob života.³³ (Švarcová, 2006)

Krásná slova o lidském porozumění napsala v anketě řádová sestra Michele Pascale Duriezová: „Člověk s postižením má stejné potřeby jako zdravý člověk. První z nich je být uznán a milován takový, jaký je.....“³⁴ (Švarcová 2006)

Každý člověk touží během svého života se postupně osamostatnit, odejít od rodičů a žít svůj samostatný život. Lidé s postižením mají svojí pozici složitější v tom, že většinou potřebují alespoň částečnou míru podpory k tomu, aby mohli tohoto cíle dosáhnout. Větší míra podpory než je třeba jim neumožňuje se postupně osamostatnit. Neustále se

³⁰ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

³¹ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

³² ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

³³ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

³⁴ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

spoléhají na někoho vedle sebe, kdo jim pomůže, poradí při řešení každodenních problémů. Toto by si pracovníci v ústavech, či domovech pro lidi s mentálním postižením měli uvědomit a tyto osoby v životě podporovat a ne přepečovávat.

Ve snaze o zlepšení úrovně sociálních služeb Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR v roce 2002 uveřejnilo klíčový metodický materiál Standardy kvality sociálních služeb, který by měl přispět k vytvoření systému kvalitních sociálních služeb. Standardy by měly být pomůckou pro poskytovatele k tomu, aby byli dobrými poskytovateli sociálních služeb, popisují, jak má podle představ autorů vypadat kvalitní sociální služba. Jsou koncipovány jako soubor měřitelných a ověřitelných kritérií, nikoli jako návrh zákona či vyhlášky.³⁵(Švarcová 2006)

Nový zákon 108/2006 Sb. O sociálních službách přináší nové formy péče o lidi s mentálním postižením a odráží požadavek, aby lidé s postižením žili v zařízení, které co možná nejvíce odpovídá životu ostatních lidí bez handicapu. Nejčastějším problémem ústavních zařízení bylo to, že postiženým jedincům poskytovala někdy minimální služby a často je tím brzdili v osobním vývoji. Též přetrvávala izolace klientů od okolního světa a tím u klientů často docházelo k psychické deprivaci. Především se nezohledňoval individuální přístup k jedinci.

2.2.1 Standardy kvality sociálních služeb z pohledu zaměstnance ve vztahu k trávení volného času klientů

Standardy kvality sociálních služeb se týkají všech sociálních služeb, takže jsou formulovány obecně. Pro ústavy, či domovy představují především to, že klient by měl mít stejná práva jako lidé bez postižení, aby se zvýšila svoboda klientů a posílilo se jejich postavení ve společnosti. Ale také jsou standardy, které se netýkají jen klientů, ale také zaměstnanců, bezpečnosti práce, ochraně zdraví při práci, požární ochraně a další. Cílem standardů, které se týkají klientů, je dosažení co největší samostatnosti klienta a jeho rovnocenné začleňování do společnosti. Základní lidská práva má každý člověk, bez ohledu na barvu pleti, pohlaví, náboženství, zdravotní stav. Patří všem lidem bez rozdílu věku, počtu končetin, nebo tak zvaně výšky IQ. Člověku jsou vlastní od

³⁵ ŠVARCOVÁ, Mentální retardace, Portál, 2006

narození. Případné omezení základních lidských práv a svobod, je možné pouze na základě zákona. Mimo zákonnou úpravu nelze základní lidská práva omezit vůbec. Je hlavně na nás - pomocných profesionálech naučit tyto lidi postupně novým věcem a dovednostem. Častým omylem v myšlení pomocného profesionála je názor, že klienti se nemůžou, či nemusí správně rozhodnout, nikdy se tomu nenaučí v případě, že k tomu nebudou mít možnost! Ale to neznamená, že můžeme klienty „vypustit“ do měst za kamarády, na nákupy atd. Je na nás pomocných profesionálech je postupně naučit přejít silnici tam, kde se má, říci si v obchodě, co si chtějí koupit, nechat je vybrat si a poté je učit, aby si sami nákup zaplatili. Učit je vše postupně, aby toho na ně nebylo moc najednou, ale postupně je vést k co možná nejmenší závislosti na nás. Klient má právo se sám rozhodnout, co chce nosit, co si koupí. Je velkým omylem myslet si, že nejlepší je, aby nákup (ať už se jedná o cokoliv - boty, oblečení, ...) nakoupil sám někdo z personálu a přinesl ho klientovi až „pod nos“. Ale nejedná se jen o nákupy a procházky po městě. Jde o spoustu dalších věcí, pro nás zcela běžných. To se týká i trávení volného času, klient má právo rozhodnout se, co ve svém volném čase bude dělat, jak s ním naloží. Volnočasové aktivity nesmí být klientům vnucovány, ale nabízeny a je jen na nich samotných, zda se pro danou nabízenou aktivitu rozhodnou, či ne.

Jedním z hlavních hledisek posuzování kvality poskytované sociální služby je schopnost zařízení (nejen ústavu) potažmo každého pomáhajícího profesionála vytvořit pro klienta takové prostředí, které by pro klienta bylo maximálně motivující, při zabezpečení co možná nejvyšší míry bezpečnosti, čím myslím jak bezpečnost fyzickou, tak bezpečnost duševní. Častým důvodem pro nesprávný pracovní postup personálu vůči klientům, je falešný soucit a potřeba pomáhat - chránit. Pracovníci by si měli uvědomit, že klient potřebuje podporu a ne péči.

Standardy dále obsahují nouzové a havarijní situace, co dělat v krizových situacích-to znamená, že nejen zaměstnanci, ale i klienti by měli vědět, jak se chovat a jak postupovat při požáru, kde jsou únikové cesty, atd. Standardy nám přinesly spoustu nového-nám pomáhajícím profesionálům i uživatelům (klientům) služby. A o tom je život, poznávat a učit se novým věcem.

3 Metodologie výzkumného šetření

„Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném problému. Důraz klade na způsob, jakým lidé interpretují jevy sociálního světa a svoji zkušenost. Vychází z empirických dat, mající podobu textů (měkká data)“³⁶(Hendl 1997, 12)

Kvalitativní výzkum předpokládá aktivní zapojení badatele v průběhu celého výzkumu a snaží se o jeho hlubší proniknutí do zkoumané problematiky, pochopení souvislostí, vcítění se. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je porozumět člověku, pochopit jeho postoje a jednání. Podle kvalitativního výzkumu je nazíráno na každého člověka jako na jedince jedinečného. Cílem kvalitativního výzkumu není zevšeobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do daného tématu a objevení zcela nových souvislostí. Kvalitativní výzkum je tzv. konstrukční, tzn. že neověřuje teorie, ale odhaluje nové skutečnosti a z nich pak buduje nové teorie.

Mezi základní rysy kvalitativního výzkumu patří:

- dlouhodobost
- intenzivnost
- podrobný zápis

Charakteristickými metodami kvalitativního výzkumu je:

- nestrukturované pozorování (především zúčastněné pozorování)
- etnografické interview
- metoda životní historie

Hlavními složkami kvalitativního výzkumu jsou:

- údaje
- analytické a interpretační postupy
- písemné a ústní výzkumné zprávy

³⁶ Hendl, Úvod do kvalitativního výzkumu, Praha 1997

Údaji rozumíme informace pocházející z různých zdrojů, nejčastěji z rozhovorů a pozorování. Pomocí analytických a interpretačních postupů docházíme k vytváření závěrů a nových teorií. Tento proces obsahuje techniky tzv. konceptualizace údajů, nebo-li kódování. Písemné a ústní výzkumné zprávy jsou nositelkami souhrnného pojednání o daném výzkumu a jeho závěrech.

Kvalitativní výzkum je výzkumem velmi časově náročným. Má-li být výzkumem plnohodnotným, vyžaduje výzkumníkovo hluboké nasazení a zaujetí daným problémem a také ochotu věnovat výzkumnému úkolu i něco ze sebe samotného.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem mé bakalářské práce je porovnat nabídku volnočasových aktivit v zařízeních pro osoby s mentálním postižením. Na základě získaných poznatků jsem se snažila zhodnotit celkovou nabídku aktivit pro volný čas z hlediska požadavku na zdravý vývoj jedince a jeho následného optimálního začlenění do společnosti.

3.2 Metoda výzkumu a sběru dat

Pro účely své práce jsem zvolila výzkumnou metodu individuálního rozhovoru, kasuistiky a pozorování.

Postup realizace praktické části vypadal následovně:

- Vyhledávání zařízení a zainteresovaných osob
- Oslovování vedení zařízení a osob
- Komunikace s osobami pracujícími v zařízeních
- Přepsání získaných informací
- Shrnutí a analýza získaných informací
- Zhodnocení výsledků práce

Rozhovor je nejčastější používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí. Hlubkový rozhovor umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě. Existují dva hlavní typy hloubkového rozhovoru. Polostrukturovaný, který vychází z předem

připravených otázek a témat a nestrukturovaný, který je založen jen ne jedině předem připravené otázce a dále se rozvíjí na základě informací rozhovoru.³⁷(Švaříček, Šedřová 2007)

Rozhovor jsem prováděla s mentálně postiženými klienty ústavu a s řediteli zařízení. Při rozhovoru dochází k interakci mezi tím, kdo se ptá a respondentem. Poskytuje přesnější informace než dotazník a není tak formální. Nevýhodou rozhovoru je jeho značná časová náročnost. Zvolila jsem si polostrukturovaný rozhovor, kdy jsem měla předem připravené otázky a další byly doplňující. Průběh rozhovoru byl se souhlasem respondentů zachycen na diktafon. Na počátku každého setkání s respondentem jsem stručně představila záměr své práce a nabídla k nahlédnutí strukturu připravených otázek. V úvodu každého rozhovoru jsme si s respondentem chvíli neformálně povídali o dané problematice, abychom uvolnili napětí a navodili správnou tvůrčí atmosféru. Rozhovory probíhaly ve vstřícné a otevřené atmosféře. Respondenti byli velice sdílní a z jejich projevu bylo patrné hluboké zaujetí danou problematikou a zájem o zprostředkování všech informací, které mi mohli k danému tématu poskytnout.

Dále jsem použila kazuistiky klientů. Se souhlasy klientů jsem si prostudovala jejich osobní dokumentace, abych měla z čeho čerpat.

4 Volnočasové aktivity v Domově Laguna Psáry

4.1 Domov Laguna Psáry

Domov Laguna Psáry, se již 49 let snaží zlepšovat a měnit podmínky mládeže i dospělých lidí s mentální retardací nejen profesionální speciálně pedagogickou péčí, výchovu a vzdělávání, ale také normální lidský přístup a podmínky ke spokojenému životu. Domov je pro své obyvatele atraktivní nejen krásnou přírodou, která ho obklopuje, ale i vybavením nových moderních areálů, které nabízejí komplexní služby pro klienty s různou mírou postižení. Ředitelem Domova je pan Mgr. Jakub Adámek, zřizovatelem je Středočeský kraj, se sídlem Borovská 11, Praha 5.

³⁷ ŠVAŘÍČEK, ŠEĎOVÁ, Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Portál 2007

Domov je svým pojetím moderním a komplexním zařízením pro poskytování sociálních služeb. Od roku 1992 sídlí v Domově Laguna Psáry Základní škola speciální Psáry a nabízí vzdělávání pro žáky s těžkým zdravotním postižením. V poslední době se škola zaměřuje i na problematiku vzdělávání žáků s více vadami (zraku, sluchu) a žáky s autismem. Při škole je zřízen kurz pro doplnění vzdělání poskytovaného základní školou speciální, který je určen pro mentálně postižené, kteří dříve byli neprávem osvobozeni od povinné školní docházky nebo neměli možnost dříve pomocnou školu navštěvovat. Domov umožňuje formou celoživotního vzdělávání všem klientům bez ohledu na věk a možnost udržování a prohlubování získaných znalostí a dovedností formou kurzů celoživotního vzdělávání.

Domov již od roku 1982 úspěšně začleňuje své klienty na pracovním trhu. V současné době pracuje mimo zařízení 10 klientů v různých profesích. Několik klientů je také zaměstnáno v provozu Domova Laguna - vykonávají pomocné práce v prádelně, kuchyni, při úklidu, v údržbě, pracují ve skleníku a na zahradě Domova Laguna.

Posláním Domova Laguna Psáry je poskytnout podporu dětem, mládeži a dospělým osobám, kteří mají sníženou schopnost uspokojovat své potřeby a uplatňovat svá lidská práva. Hlavním cílem Domova Laguna je rozvoj osobnosti všech klientů.

4.2 Popis volnočasových aktivit v Domově Laguna Psáry

Výběr činností je individuální, každý klient může navštěvovat aktivity podle svých zájmů a schopností.

Klientům jsou nabízeny:

Pracovní aktivity:

- Textilní dílna – práce s přírodními materiály (viz. příloha č. 1)
- Keramická dílna – práce s hlinou

Hudební aktivity:

- Hudební kroužek
- Muzikoterapie

Pohybové aktivity: Tělocvična je využívána nejen ke sportovním aktivitám, ale i jako místo k setkávání na kulturních akcích a diskotékách.

- Taneční kroužek

- Přehazovaná
- Volejbal
- Plavání
- Atletika

Dále jsou klientům nabízeny další volnočasové aktivity:

- Kurzy celoživotního vzdělávání klientů, zaměřené na udržování a rozšiřování znalostí trivia a všeobecných znalostí
- Práce na počítači
- Pohybová a relaxační aktivita-rehabilitační tělocvik, vodoléčebné aktivity
- Rehabilitace
- Jízda na koni s doprovodem
- Cvičná kuchyně
- Klubovna - místnost pro konání malých kulturních akcí

Klienti se účastní různých akcí, které jsou pořádány mimo Domov. Jezdí na ozdravné pobyty k moři, do hor, na společenské akce, zábavné akce, do ZOO a navštěvují hrady a zámky.

Domov Laguna Psáry pro své klienty nabízí velkou řadu volnočasových aktivit, i když je to tak velké zařízení, klienti mají na výběr, jak trávit svůj volný čas. Jak jsem sama poznala, nejsou do ničeho nuceni a mají možnost se zapojit i klienti s těžším postižením.

4.3 Možnost volnočasových aktivit v tehdejší ústavu sociální péče ve vzpomínkách ředitele PaedDr. Ladislava Adámka

1) V jakém roce jste se stal ředitelem? A jakou jste měl v té době vizi?

„V letech 1962 – 1965 jsem působil jako vychovatel. V roce 1965 jsem se stal ředitelem. Víte?“

- 1) Dovybavit a dozařít ústav alespoň starším nábytkem.
- 2) Pokusit se o dostavbu zařízení o další prostory – herny, dílny a doplnit hygienickou vybavenost.
- 3) Organizačně lépe zajistit chod ústavu, pokusit se obstarat prostředky na navýšení počtu pracovníků. Postupně se podařilo naplnit bod 1 a 3. Bod 2. skončil u projektového záměru, dál nic víc – investiční peníze nebyly.

Ještě se vrátím k otevření ústavu. Ústav sociální péče pro děti a mládež ve věku od 3 do 12 let, byl otevřen 2. 1. 1962 Vládním nařízením, jehož smyslem bylo zlepšit podmínky péče o zdravotně postižené děti a navýšit počet lůžek v těchto zařízeních. V rámci tohoto Vládního nařízení převzal ONV Praha-západ budovu původního ústavu. Po velmi malých úpravách byl ústav postupně naplňován až na kapacitu 75. Tendence státu - co nejvíce lůžek, co nejvíce umístěných dětí. Vybavenost zpočátku v podstatě žádná, k dispozici pro skupinu herna – denní místnost.“

2) Jaké volnočasové aktivity v té době zařízení poskytovalo?

„Aktivity jsme zaváděli postupně. Volili jsme vždy vzhledem k prostoru. Malé děti začaly pracovat s korálky: tříděním, navlékáním, šitím deček, vyšíváním. Větší děti 13 – 15 let se zúčastňovaly drobných pracovních činností v ústavu (práce na zahradě, pomoc při úklidu, v prádelně a podobně). Pohybové aktivity dle možností dětí v hale domova nebo venku – v zimě sáňkování a bruslení na ústavním rybníku.“

3) Jak jste rozšiřovali nabídku volnočasových aktivit?

„Množství volnočasových aktivit se řídilo jednak zájmem dětí, jednak možnostmi zařízení. Nabízeli jsme to, co bylo možné uskutečnit – pěvecký a sportovní kroužek (atletika, míčové hry).“

4) Co podle Vás přináší volnočasové aktivity pro lidi s mentálním postižením?

„Život v ústavu, (dnes Domově) určitě je organizován pestře, jedna činnost střídá druhou. Je možnost výběru. Ale také se stane, že někteří klienti se nechťejí zúčastnit, prosedí hodiny u televize v kývavých pohybech, ojedinele i s cigaretou. Mentální retardace není nemoc, zlepšit důsledky jejího působení můžeme výchovou, přiměřeným vzděláváním a aktivitami. Tím působíme na rozvoj funkcí rozumových, smyslových i tělesných. To všechno zlepšuje život, činí ho pestrým a bohatším. Nikoho nenutíme. Důležitá je motivace“.

5) Jakým způsobem byly lidem aktivity nabízeny?

„Nenutit, nepřemlouvát, ale ukázat, nechat osahat, zkusit. Nechat zprvu jenom dívat, sledovat aktivitu. Maximální motivace. Složitější postupy rozfázovat, zjednodušit. Výsledek se dostaví s prvním náznakem úspěchu. Pomoci, aby úspěch zažili.“

6) Pro srovnání: Jaký vidíte pokrok ve výběru volnočasových aktivit?

„Každý domov má jiné podmínky, nelze srovnávat s jinými. Dobrý domov je ten, který aktivity nabízí, klienti z toho mají dobrý pocit a prožívají radost. My přece také máme dobrý pocit, když se uplatníme, dle možnosti každého, samozřejmě. Zařízení se zvětšují, dnes každý domov něco nabízí. A co nabízí Domov Laguna Psáry nyní? Hlavní aktivitou pro klienty ve školním věku je samozřejmě vzdělávání. Součástí Domova Laguna Psáry, i když jde o samostatný právní subjekt je Základní škola speciální. Do školy dochází všichni, kteří mají povinnost se vzdělávat. Kromě toho organizuje škola také kurz pro doplnění základního vzdělání. Tam mohou docházet všichni, kteří byli ze vzdělávání vyloučeni, nebo vzdělávání nebyli. Dále je to program celoživotního vzdělávání. Důvod je jasný, pokud se s lidmi nebude neustále pracovat, budou zapomínat. Dále je možnost realizace v keramické a textilní dílně, v pohybových aktivitách v tělocvičně, v rehabilitační tělocvičně, na hřišti, při práci na zahradě, ve skleníku. Práce spojené s chovem zvířat (koně, ovce, kozy, mufloni, vepř), za aktivitu můžeme také považovat vodní a fyzickou rehabilitaci a masáže, které nabízíme také. Deset nejschopnějších klientů je začleněno při pomocné práci v Domově Laguna. Osm klientů pracuje na malý úvazek na trhu práce.“

7) V čem vidíte největší plus nebo pokrok co se týče volnočasových aktivit za léta vašeho působení?

„Myslím si, že odpovědí na Vaši předešlou otázku jsem Vám odpověděl i na tuto.“

8) Co vám přineslo za vaši dlouholetou éru působení ředitele největší radost, co se týká volného času klientů?

„Největší radostí je široká nabídka a rozmanitost. My zdraví si také vybíráme, co budeme dělat a jak. Oni tuto možnost mají také a to je velký krok v integračním zařazení. Je třeba myslet i na to, že potřebují svůj volný čas, který si organizují podle svého, my to vyžadujeme přece také.“

9) Pokud to máte srovnat nyní a dříve, co si myslíte, že více klientům vyhovovalo a proč?

„Myslím, že nemusím vzhledem k tomu, co bylo již uvedeno, dále odpovídat. Ale řeknu jen jednou větou, jistě, že dnešní doba.“

4.4 Kazuistika – klientka Domov Laguna Psáry

Paní Petra K. 36 let

Anamnéza

V dětství bydlela se svými rodiči a starší sestrou v rodinném domku nedaleko Prahy. Vzhledem k tomu, že je paní Petra postižena kvadruparetickou formou Dětské mozkové obrny, potřebuje již od dětského věku ke svému pohybu invalidní vozík. Od svých 17 let, kdy jí zemřel otec, se přestěhovala do Ústavu sociální péče, nyní Domova Laguna Psáry, kde bydlí dodnes.

Matka je v současné době ve starobním důchodu, pro Petru si jezdí pravidelně jednou za čtrnáct dní na víkend. Sestra ji občas, asi třikrát do roka navštíví v Domově Laguna. Finanční zázemí ze strany rodiny je standardní. Paní Petra se na svou matku vždy hodně těší, ptá se po ní a má radost, když přijede. Paní Petře díky jejímu postižení dělá velký problém psát písmena, či číslice, nezná hodiny a nepočítá. Na vycházkách je všímavá, a pokud něčemu nerozumí, ihned se zeptá. Svou pozornost, kromě okolí často zaměřuje na pohyb svého těla. S velkým úsilím se snaží udržet tužku, zvednout o pár centimetrů nohu nebo si ukousnout housku, kterou drží. Dokáže si říct, pokud ji některá činnost nebaví nebo nezajímá. Umí slovy vyjádřit náklonnost i odpor. Oční kontakt navazuje dobře. Zaměřuje se spíše na pozorování a pojmenování jevů reálného světa než na fantazie.

Motorika, pohyb

Paní Petra potřebuje při pohybu pomoc druhé osoby, je imobilní. Den tráví na invalidním vozíku. Hybnost obou rukou je omezená. Potřebuje pomoc při vstávání, oblékání, hygieně, stolování. Ruce i nohy jsou spastické. Dlaně při pohybu jsou mírně zahnuté, prsty směřují do stran. Při sebeobsluze používá ukazováky (srovnává si tričko, posunuje předměty po stole, ukazuje..).

Diagnóza, současný zdravotní stav

Těžká mentální retardace

Dětská mozková obrna, kvadraparetická forma

Inkontinence

Imobilita

Volnočasové aktivity

Paní Petra má dvakrát týdně individuální muzikoterapii. Při těchto sezeních se terapeut věnuje pouze jednomu klientovi. Vztah muzikoterapeut - klient může být intenzivnější a hlubší než při skupinové práci. Denně dochází do terapeutické – textilní dílny. Kde pracuje s různými materiály. Poměrně dlouhou dobu byla křečovitá, ale nenásilným, pozvolným postupem strach vymizel a dnes ráda pracuje s jakýmkoli materiálem. Nejraději, jak sama říká, pracuje s lepidlem. Ráda také chodí s doprovodem na procházky, nejraději má nedalekou farmu, kde se může dívat a pohladit si různá zvířata.

4.5 Kazuistika – klient Domov Laguna Psáry

Pan Roman D. 39let

Anamnéza

Narodil se v Kutné Hoře, má ještě mladší sestru. Do zařízení přišel z rodinné péče. Rodiče se chlapci velmi věnovali, dokud každý z nich nezaložil po rozvodu novou rodinu. V ústavní péči je od 9let. Navštěvoval speciální školu, naučil se číst, psát a počítat do 10. Zvláštní školu nedokončil.

Pan Roman je zaměstnán na částečný úvazek jako pomocná síla (uklizeč) v malé firmě v Psárech. Má částečnou způsobilost k právním úkonům a může hospodařit s částkou 500kč.týdně, což mu umožňuje, se svou výplatou nakládat, jak se mu zachce. Hospodaření s penězi se mu po dlouhodobém nácviku celkem daří. Je rád, že si může chodit sám nakupovat. S rodinou je v kontaktu minimálně. Matka jezdí přibližně jednou za rok a společně odjíždějí na pár dní domů. Otec Romana navštěvuje jen před vánočními svátky, přiveze mu pár malých dáreků, ale domů si ho nebere, jelikož si toho jeho současná manželka nepřeje. Pan Roman má své rodiče velmi rád, často o nich

mluví a vypraví zážitky z dětství, které s rodiči prožil. Je velmi pozorný a má smysl pro detaily. Bydlí společně s dalšími 7 klienty v samostatném bydlení, kde mají společné sociální zařízení a dvě kuchyňky.

Motorika, pohyb

S chůzí nemá žádné potíže, chodí velmi rád, bez potíží dojde i několik kilometrů.

Diagnóza, současný zdravotní stav

Středně těžká mentální retardace

Epilepsie bez aktivních záchvatů od 16let

Krátkozrakost – brýle nosí celý den

Skolióza páteře

Pan Roman chodí jednou týdně do terapeutické - keramické dílny, práce s hlínou ho baví. Využívá bazén a malou posilovnu v zařízení. Chodí hrát přehazovanou i volejbal. Chodí do cvičné kuchyně, kde se učí vařit. Rád chodí do přírody a rád se účastní jakékoli akce pořádané mimo Domov.

Rozhovor s panem Romanem

Jak trávíte den? Co děláte?

„Chodím přece do práce“

To jste tam celý den?

„Skoro jo.“

A co děláte po práci?

„Někdy jdu do keramičky. Když se mi chce, jdu cvičit, posiluju, víš? A taky hraju volejbal.“

A co Vás baví nejvíce?

„Všechno.“ (smích)

Jezdíte také na výlety?

„To víš, že jo. Teď jsme byli na matějský. Taky jsem byl v zologický, jak maj bílý tygry. Ale jak mám práci, tak už tak často nemůžu, jako dřív.“

A mrzí Vás, že nemůžete tak často?

„To víš, jak se to vezme. Musím chodit do práce, pak bych neměl dovolenou a mám za to peníze, víš? A pak si můžu koupit, co chci.“

Když máte volnou chvíli, co děláte?

„Pomáhám uklízet tady nebo koukám na televizi, taky někdy jdu na procházku ven.“

5 Volnočasové aktivity v Diagnostickém ústavu sociální péče Tloskov

5.1 Diagnostický ústav sociální péče Tloskov

Diagnostický ústav sociální péče Tloskov je situován na okraji obce Neveklov, v blízkosti okresního města Benešov u Prahy. Funguje již od roku 1959. Zařízení se nachází v klidném prostředí, příjemnou atmosféru vytváří okolní park s mnoha místy pro každodenní relaxaci a zároveň je zachována blízká dostupnost obce, kde mohou klienti sami či se svými asistenty využívat další služby. Ředitelem ústavu je již od roku 1975 Ing. Antonín Dušek, zřizovatelem je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

V roce 1991 přešel ústav ze správy OÚSS do přímého řízení Ministerstva práce a sociálních věcí. Posláním Diagnostického ústavu sociální péče v Tloskově pro službu Domov je poskytnout lidem s mentálním postižením celoroční podporu tak, aby se jejich život co nejvíce přiblížil životu v běžném sociálním prostředí a jejich závislost na okolí byla co možná nejnižší.

Diagnostický ústav Tloskov poskytuje 6 služeb:

- 1) Domov pro osoby se zdravotním postižením
- 2) Denní stacionář
- 3) Chráněné bydlení
- 4) Odlehčovací služby
- 5) Raná péče
- 6) Sociální rehabilitace pobytová

Cílová skupina pro službu Domov:

Osoby s mentálním postižením v kombinaci s dalšími vadami ve věku 16 – 64let, za předpokladu, že žadatel od 16let má ukončenou školní docházku. Věková skupina nad 64let je určena výhradně stávajícím klientům.

5.2 Popis volnočasových aktivit v Diagnostickém ústavu sociální péče

Tloskov

Úsek aktivit je nedílnou součástí sociálních služeb nabízených klientům v zařízení v Tloskově. Jeho služeb mohou využívat klienti zařízení z pobytových služeb i klienti ambulantní.

Úsek je rozdělen na dvě oddělení:

❖ Oddělení pracovních aktivit:

Jeho součástí jsou aktivity směřující k nabídce pracovních a manuálních činností adekvátně dle zájmu a schopností klienta. Jedná se o tyto aktivity:

- keramický ateliér
- kovoateliér
- aktivity v kavárně
- pomocné aktivity
- svíčkařský ateliér
- pracovní výchovné činnosti
- zahradnictví
- textilní ateliér - v ateliéru jsou nabízeny tyto činnosti:
 - Tkaní kobereců na stavech
 - Tkaní prostírání a gobelínů na stolních stavech
 - Vyšívání (křížkový steh, plně, stonek,...)
 - Pletení pro začátečníky
 - Háčkování
 - Různé techniky batikování
 - Malba na sklo
 - Malba na hedvábí

- Ubrousková technika
- Vytváření dekorativních předmětů ze suchých vazeb
- Vytváření doplňků a předmětů z kůže, papíru, přírodnin
- Praktické dovednosti - drobná oprava oděvů, přišívání knoflíků...
- Možnost vyrobit si výzdobu do soukromých pokojů a prostorů

5.2.1 Textilní ateliér

O tomto ateliéru bych ráda napsala víc, jelikož zde klienti vyrábějí moc hezké výrobky, kterými je vybavený a vyzdobený téměř celý areál. Ale nutno podotknout, že ateliéry spolu úzce spolupracují. Například v keramické dílně klienti vyrobí hliněné kuličky, které putují do truhlářské dílny, kde klienti vyřezávají a malují různá zvířátka, poté se zdobí hliněnými kuličkami, dále výrobek putuje do textilní dílny, kde klienti dokončí finální úpravu výrobku. (viz příloha č. 2)

Klienti se v rámci prezentování svých výrobků podílejí na přípravě, instalování a organizaci prodejních výstav, v jejichž rámci předvádějí pracovní postupy pro zájemce z řad veřejnosti. Svými výrobky zásobují Obchůdek „U zlatých ručiček“, který je přímo v areálu ústavu, přijímají zakázky na výrobky od zájemců z řad veřejnosti, rodičů i zaměstnanců.

Textilní dílna se může pochlubit třemi tkalcovskými stavy. Jeden je stolní, dva ruční. Na těch se dají z pouhých hadrů, udělat krásné koberečky. Opět je zde provázanost dílen. Staré oblečení, či jakékoliv „vysloužilé“ kousky látek, stříhají klienti v pomocné aktivitě na proužky, které pak slouží ke tkaní na stavech v textilní dílně. V této dílně mohou pracovat dospělí klienti, muži i ženy, činnosti jsou vhodné pro vidomé klienty s alespoň částečně vytvořenou jemnou motorikou a též i pro imobilní klienty. Činnosti jsou nabízeny i v rámci služeb klientům při denním pobytu a klientům a rodinným příslušníkům z poskytované služby sociální rehabilitace. Individuálně rozdělené činnosti mohou probíhat v kolektivu maximálně osmi klientů. Individuální práci za asistence výchovného pracovníka využívají další klienti při zpracovávání převážně přinesených materiálů v návaznosti na své další plánované činnosti. Cílem aktivity je posílit socializační stránku s vytvářením dobrých vztahů v kolektivu mezi klienty i

zaměstnanci, podílením se svou dovedností na vytváření výrobků, získávání potřebných pracovních návyků jako je dochvilnost, pravidelnost, schopnost sdělit svůj názor, umění požádat o radu, schopnost přijmout přiměřenou kritiku a v neposlední řadě schopnost posoudit úroveň vlastních dovedností a možností. Dále nabídnout klientům náměty a získávání manuálních dovedností při práci s přírodninami a s textilním materiálem, upevňování a rozvoj dovedností tam, kde je to možné. V neposlední řadě je cílem poskytnout klientům prostor pro vlastní kreativitu a tvořivost, možnost realizace vlastních nápadů a podporu fantazie při dokončování finálních produktů. Textilní dílnu navštěvují i dvakrát do měsíce klienti s těžším postižením v doprovodu pracovníka z domu. Doprovod musí dbát na bezpečné používání pomůcek v dílně, jejich výběr a případnou úpravu.

❖ Oddělení denních aktivit:

Jeho součástí jsou aktivity směřující prostřednictvím vzdělávacích, výchovných, speciálně pedagogických a terapeutických činností k získávání sociálních kompetencí klientů a ke zlepšování kvality jejich života s podporováním jejich samostatnějšího fungování. Jedná se o tyto aktivity:

- individuální aktivity
- výchovné aktivity
- vzdělávací aktivity
- alternativní komunikace
- aktivity v bazénu
- muzikoterapie - Skupinová muzikoterapie je určena převážně mobilním

klientům s mentálním, smyslovým i fyzickým postižením. Individuální muzikoterapie je určena klientům s těžším mentálním, smyslovým i fyzickým postižením, zejména pak imobilním klientům a klientům, kteří se nemohou z různých důvodů (agresivita, silné autistické rysy, poruchy chování...) účastnit skupinové muzikoterapie.

- sportovní aktivity (atletika, bocce, plavání, volejbal, přehazovaná, fotbal, stolní tenis, lyžování)
- stimulační místnost - Stimulační místnost je určena klientům s těžším mentálním, smyslovým i fyzickým postižením, zejména pak imobilním klientům.

➤ Farma Skalka - Pracovní terapie - kde se stabilní skupina klientů, pod vedením odborného personálu, podílí na zajištění chodu farmy, zajišťuje péči a chov zvířat a činnosti s tím spojené. Zooterapie - určená všem klientům, kteří se dle daných rozvrhů mohou přijít potěšit se zvířátky, nebo zaměstnanci farmy za klientem dochází s vybraným zvířetem (v případě imobilních klientů s těžkým mentálním postižením). K zooterapii jsou využívány stabilně 3 klisny, ovce, koza, králíci, 2 psi, miniprasátka, kočky a menší zvířátka jako myšky, morčata, rybičky, činčily. Při nepříznivém počasí je k dispozici zoomístnost, kde právě veškerá minizvířátka žijí v klíčkách či teráriích. Klienti zde mohou trávit čas při výrobě zvířecích maket, upevňovat si znalosti o jednotlivých druzích, nebo si prostě jen užít doteky měkkých tlapek, teplých kožíšků a mokrých čumáčků.

5.3 Nabídka kroužků

- Přírodovědný kroužek – cílem je podporovat a prohlubovat vztah klientů k přírodě a ke zvířatům. Zařadit do kroužku i klienty s problémovým chováním.
- Čajovna
- Kroužek vaření – cílem je rozvoj praktických schopností a dovedností spojených s touto činností. Rozvoj smyslového vnímání (čich, chuť, zrak). Zapojování i klientů s těžším postižením. Obrázková forma (viz příloha č. 3)
- Kroužek tanečně pohybový – cílem je podporovat klienty v pohybových aktivitách spojených s hudbou, nabídka i pro klienty s těžším postižením. Podporovat vzájemné kontakty a vazby mezi klienty. Nastavení radostného prožívání a „odstraňování“ pocitů nedostatečnosti.
- Hudební kroužek – cílem je poskytnout klientům i těžce postiženým rozvoj hudebních prožitků. (viz příloha č. 4)
- Cyklistický kroužek – cílem je zdokonalovat u klientů základní dovednosti v jízdě na kole, upevňovat základní pravidla silničního provozu a tím zvyšovat jejich bezpečnost.
- Salón krásy

- Řezbářský kroužek
- Svíčkařský ateliér
- Snoezelen

5.3.1 Snoezelen

Jako hlavní princip metody práce ve Snoezelenu je vytvoření prostředí, které by nabízelo co nejširší spektrum smyslových podnět, tzn. senzorkou stimulaci. Smyslové zážitky mají být hluboké, prožité. Není nutné nabízet příliš mnoho podnětů. Vybavení místnosti nabízí využití hudby, světelných stimulů, matrací, manipulačních předmětů, čichových, zrakových a hmatových stimulů, atd. Interiér může být různě doplňován. Právě ve snoezelenu je vše dovoleno, zde nikdo nikoho k ničemu nenutí, naopak, každý si dělá právě to, co v danou chvíli chce. Zejména dobrovolnost využití nabídky je velmi důležitá. Hlavním cílem tedy není zlepšení výkonu či naučení se něčemu novému, ale hodnota spočívá ve využití volného času, v různých aktivitách nebo jen příjemném uvolnění. Spojuje myšlenku dynamiky s relaxací. Smysl vidíme v příjemné atmosféře, vyvolávání kladných emocí, zážitků a v možnosti získání skutečného mezilidského kontaktu.³⁸ (Truschková 2007)

Ústav Tloskov ve snoezelenu využívá těchto barev:

- Bílá – vizuální stimulace – při tomto osvětlení se dají prohlížet nabízené předměty, hrát si s barevnými světly, se stíny
- Modrá – masáž – může se využít bazální stimulace, masáže končetin, masáže případně s esenciálními oleji, míčkování
- Zelená – hmat – lze pracovat s různými materiály (materiály s různými povrchy, s různou teplotou) například kamínky, luštěniny, míčky...vždy ale dávat pozor, aby klient něco nevdechl či nespokl. Pomůcky volit dle schopností klienta.

Žlutá – kontakt – zde je prostor pro navazování kontaktu – oční kontakt, povídání, zpívání, hra na tělo, dotýkání se (viz příloha č. 3)

³⁸ TRUSCHKOVÁ, časopis: Speciální pedagogika, článek: Snoezelen jako terapie nových možností, 2007

5.3.2 Kapela Kabrňáci

Ještě musím zmínit kapelu Kabrňáci, ta se skládá z 15 členů a jsou dlouholetou chloubou zařízení. Počátky muzicírování vznikly již v době působení řádových sester, které naučily klienty základům hry na jednotlivé nástroje a někteří z nich zvládnou i orientaci v notách. Za vznik kapely vděčí Tloskov řediteli Ing. A. Duškovi, který se věnuje kolektivu muzikantů dodnes. Kapela má široký repertoár od lidových písní přes country, folk, pop, dokonce i vážnou hudbu. Během roku zpřijemňuje svým bezprostředním, avšak sluchu lahodícím hraním, různé oslavy, narozeniny, taneční akce a jiné společensko-kulturní vystoupení. Několikrát byla zvána do zahraničí, kde vystupovala v Dánsku, Holandsku, Rakousku, Belgii a Portugalsku na mezinárodních hudebních festivalech. Dlouholeté přátelství ji pojí i se sousedním Německem, kde již několikrát hrála pro radost občanům města Krefeld. Za ochotu rozdávat radost a potěšení z muziky kamarádům i dalším posluchačům, je často kapela odměněna možnostmi čestných vystoupení s hudebními hvězdami - např. v roce 2003 na Staroměstském náměstí v Praze s Lucií Bílou při akci věnované Speciální olympiádě v Irsku, nebo v předchozích letech účast na adventních koncertech spolu s Martou Kubišovou, Jiřím Helekalem a dalšími. Již dávným kamarádem Kabrňáků je Václav Neckář, který se stal kmotrem prvního CD kapely Kabrňáci.

5.4 Možnost volnočasových aktivit v Diagnostickém ústavu sociální péče ve vzpomínkách ředitele Ing. Antonína Duška

1) V jakém roce jste se stal ředitelem? A jakou jste měl v té době vizi?

„Ředitelem jsem se stal v únoru 1975, ale před tím jsem již 2 roky v ústavu pracoval. Od roku 1973 jsem byl vychovatel na dorostu a zároveň jsem měl na starost zahradu a park.“

2) Jaké volnočasové aktivity v té době zařízení poskytovalo?

„Já jsem založil kapelu v roce 1973. Potom první sportovní hry – v Tloskově a jen pro klienty Tloskov, od roku 1975 i pro klienty z jiných zařízení ze středočeského kraje, která se potom rok co rok střídala. Dále fungovala „malá kapela“ řádových sester. Pracovní aktivity – zahradnická, zednická a parkových úprav a já vlastně i v době, kdy

jsem byl již ředitelem, jsem měl park na starosti. Jinak ještě byly jiné venkovní práce - pěstování, sběr a sušení léčivých bylin. Ruční práce, které vedly řádové sestry. Pěstování žampionů ve sklepě zámku. No a samozřejmě naši klienti pomáhali v prádelně, kuchyni a tenkrát ještě v kotelně.“

3) Jak jste rozšiřovali nabídku volnočasových aktivit?

„Během postupného uvolňování prostor, jsme přidávali aktivity. Po opuštění statků v r. 1991, kdy vzniklo spousta prostor, jsme začali rozšiřovat nabídku aktivit. V témže roce se také uskutečnila první speciální olympiáda v Americe. Ale co musím tedy zmínit je, že jsme chodili na brigády, především do Neveklova. Pomáhali jsme s přestavbou náměstí, teď tedy nevím přesný rok, tuším, že v roce 1976, kdy jsme odpracovali 12.000 brigádnických hodin. V 80letech jsme pomáhali s výstavbou zdravotního střediska, kde jsme za „párek a pivo“ vykonali neuvěřitelných 20.000 brigádnických hodin, ale ještě jsme dostali jako sponzorský dar – pramici, kterou máme na Vltavě na Žlíbku a basovou kytaru. Když už jsem se zmínil o Žlíbku, tak toto rekreační středisko jsem bezplatně získal v 70letech a využíváme ho každoročně až dodnes. Nejprve jsme tam jezdili stanovat, poté jsme vystavěli chatky a 2 chatky – kuchyňku a sociální zázemí jsme koupili. Jinak se hodně jezdilo na rekreace, ať už na hory, nebo k vodě. Využívalo se nyní již zaniklé hřiště v parku na volejbal, fotbal a přehazovanou. Jezdili jsme do Strážného, kde se týden pracovalo a další týden jsme tam trávili rekreačně.“

4) Co podle Vás přináší volnočasové aktivity pro lidi s mentálním postižením?

„Především uvolnění z běžného ústavního života. Fyzickou a psychickou přípravu. Styk s veřejností – volejbal, fotbal. Rekreace mezi běžnou komunitou. Přátelství, partnerství, orientace v prostředí, komunikace, naučit se prohrávat.“

5) Jakým způsobem byly lidem aktivity nabízeny?

„Vždy všechny aktivity, brigády i rekreace byly klientům nabízeny. Pokud klienta aktivita nebavila, bylo podmínkou v ní vydržet alespoň půl roku. Ještě si vzpomínám, že byl povinný „branný den“ – to byl den, kdy se všichni učili nasazovat plynové masky, běhali v nich, házeli granátem a stříleli vzduchovkou. No to jsme si všichni užili legrace a naše klienty to hrozně bavilo.“

6) Pro srovnání: Jaký vidíte pokrok ve výběru volnočasových aktivit?

„To se nedá vůbec srovnat. Dnes je nabídka daleko větší, vedená odborníky. Klienti můžou mít více aktivit, můžou si sami vybrat, jaké aktivitě se budou věnovat. Když nechtějí, do aktivity nemusí. Dříve to byla tak nějak povinnost. To už je dávno pryč.“

7) V čem vidíte největší plus nebo pokrok co se týče volnočasových aktivit za léta vašeho působení?

„Největší pokrok? Tak hlavně v tom, že nastoupili odborníci a můžou se plně věnovat klientům, odborně je vedou. Víte, dříve to byl třeba údržbář a ten měl příplatek za vedení pracovní čety, ale ten neměl možnost je odborně vést. Pokrok vidím též v získání prostor a rozšíření nabídky aktivit. A za můj osobní úspěch beru to, že jsem dokázal tak dlouho vést a stále vedu kapelu Kabrňáci.“

8) Co vám přineslo za vaši dlouholetou éru působení ředitele největší radost co se týká volného času klientů?

„Největší radost mám z toho, že se podařila rekonstrukce celého zařízení, tím vybudované důstojné bydlení pro každého, místa pro aktivity, dílny, rehabilitace, bazén, kavárna, tělocvična. A to, že nejsem odtržen od klientů, stále vedu kapelu, natáčíme CD, chodím s nimi na pivo ať už do kavárny nebo do hospody. Oni dochází za mnou, povídají si se mnou a berou mě jako kamaráda a ne jako „kravatáka.“

9) Pokud to máte srovnat nyní a dříve, co si myslíte, že více klientům vyhovovalo a proč?

„Samozřejmě dnešní doba, kdy mají více možností, volnosti a hlavně seberealizace. Dostanou se mnohem více do prostředí běžné společnosti, ale naopak i společnost sem k nám. Jsme otevřené zařízení pro širokou veřejnost. Společnost je začíná přijímat jako seberovný, dochází k integraci. Tak to jim vyhovuje, že na ně není pohlíženo skrz prsty.“

5.5 Kazuistika – klient DÚSP TLOSKOV

Pan Lukáš T. 34let

Anamnéza

Již od dětství je Lukáš po ústavech, nejprve to byl kojenecký ústav, poté Diagnostický ústav sociální péče Tloskov, kde je od svých 7let.

Ani jeden z rodičů Lukáše nenavštěvuje, nejsou ani opatrovníkem a o Lukáše se nijak nezajímají. Ani žádný jiný příbuzný za Lukášem nejezdí. Lukáš nekomunikuje verbálně, ale svými gesty umí dát najevo, zda se mu něco nelíbí. Začne se bít do hlavy a křičet. Oční kontakt navazuje dobře. Dává najevo radost, při jakékoli změně prostředí.

Motorika, pohyb

Pan Lukáš je imobilní, po bytě umí sám jezdit na mechanickém invalidním vozíku, venku ale již potřebuje pomoc druhé osoby. Hybnost rukou není nijak omezena. Od pasu dolů je ochrnutý. Potřebuje pomoc při oblékání, hygieně, je inkontinentní. Dokáže si srovnat oblečení, pokud ho má na stole, hýbe předměty na stole, udrží tužku.

Diagnóza, současný zdravotní stav

Těžká mentální retardace

Dětská mozková obrna, kvadruparetická forma

Inkontinence

Imobilita

Volnočasové aktivity

Pan Lukáš navštěvuje v rámci individuální podpory jednou týdně na stimulační místnost, kde mu je dělána bazální stimulace - zklidňující. Má dvakrát týdně individuální muzikoterapii. Rád dojíždí s doprovodem na Farmu Skalka, kde si v rámci zooterapie může hladit zvířátka, které má rád. Dále navštěvuje jednou za týden snoezelen.

5.6 Kazuistika - klient DÚSP TLOSKOV

Pan Miroslav V. 35let

Anamnéza

Narodil se v Benešově. Zanedbání výchovné i citové ze strany rodiny, byla nařízena ústavní péče. Pobýval v dětské psychiatrické léčebně v Opařanech. Byl zbaven povinnosti vzdělávat se a byl umístěn do Tloskova, kde žije od svých 9 let. Má ještě 3 sourozence, všechny v ústavní péči. Sestra Jaroslava je též v ústavu sociální péče v Tloskově. Rodiče ho navštěvují pravidelně v ústavu a občas si ho berou domů.

Tatínek zemřel a matčin zájem opadl, ani pana Mirka ani paní Jaroslavu si domů nebere, sporadicky je navštíví a něco malého jim přiveze. Pan Mirek o mamince často mluví, má ji rád, vzpomíná na dětství, na tatínka a dědečka. Dle individuálního plánu a svých cílů se chce naučit sám nakupovat věci osobní potřeby, což se mu začíná dařit. Umí rozeznat drobné mince i některé bankovky. Má zažádáno o změnu způsobilosti k právním úkonům, aby mohl hospodařit alespoň 200,-Kč týdně.

Motorika, pohyb

Plně mobilní, chodí velmi rád a v sezóně často tráví celé odpoledne v lese sběrem hub, kde nachodí i několik kilometrů.

Diagnóza, současný zdravotní stav

Středně těžká mentální retardace

Zdráv

Volnočasové aktivity

Pan Mirek má svůj volný čas hodně pestrý. Chodí každý den dopoledne na farmu Skalka, kde se s pracovníky stará o zvířata a o chod farmy. V pondělí odpoledne chodí do kavárny, kde dělá číšníka. Jednou týdně chodí na skupinovou muzikoterapii, dále navštěvuje řezbářský kroužek. Jednou za měsíc přírodovědný kroužek. Chodí do cvičné kuchyně, plavat a hrát přehazovanou. V létě ale nejraději tráví svůj volný čas sběrem hub, což ho strašně baví, houby pak rozdává, nebo za drobné prodává mezi zaměstnanci. Také chodí na výpomoc (brigády), za které je finančně odměňován.

Rozhovor s panem Mirkem

Jak trávíte den? Co děláte?

„Chodím každý den na Skalku, tam se starám o zvířata“

To jste tam celý den?

„Ne, ráno jdu, pak jdu na oběd.“

A co děláte po obědě?

„V kavárně nosím pití, někdy chodím hrát na bubínky, nebo hrát s míčem. Také chodím vařit hranolky a bábovku. V létě chodím do lesa na hříby.“

A co Vás baví nejvíce?

„Houby.“

A v zimě?

„U Kúta.“ (řezbářský kroužek) „Na Skalce.“

Jezdíte také na výlety?

„Jezdím...na bowling a taky plavat a chodíme po lese a opékáme taky buřty.“

A na dovolenou?

„Jo, na Žlíbek.“

Co ještě děláte, když máte volnou chvíli?

„Koukám na pavouka.“ (Spiderman) „Uvařím si kafe a povídám s Honzou. Nebo spím. Také chodím do Neveklova na pivo.“

Líbí se Vám tady v Tloskově?

Jo líbí a moc.

5.7 Závěr šetření z praktické části

Mým úkolem bylo porovnání volnočasových aktivit nabízených ve vybraných zařízeních. Vybrala jsem si Domov Laguna Psáry a Diagnostický ústav sociální péče Tloskov a to především proto, že jsou to velká zařízení. Aby obě zařízení plnila svá poslání a nahrazovala svým klientům rodinu, je nezbytné tomu přizpůsobit i denní režim. Znamená to zařazení takových činností, které by upoutaly pozornost, zájmy a aktivitu jednotlivých klientů, což se v obou zařízeních daří velice dobře. Obě instituce nabízejí velkou nabídku volnočasových aktivit a jejich obyvatelé mají široký výběr z různých činností. Aktivity v těchto zařízeních přispívají k rozvoji kompetencí, umožňujících lepší začlenění (integraci) do společnosti. A já beru za největší úspěch to, že v obou institucích je pamatováno i na osoby s nejtěžším postižením, i když v tomto ohledu má Tloskov větší nabídku aktivit, než Domov Laguna Psáry. Z mého šetření jsem zjistila, že Ústav sociální péče Tloskov je na tom o něco lépe, než Domov Laguna Psáry. Má totiž mnohem více prostor, ale hlavně kvalifikovaného personálu. Nejspíš to bude také tím, že Domov Laguna Psáry je blízko Prahy a kvalifikovaní lidé dávají přednost lépe placenému místu v hlavním městě Praha. Z mého pozorování a řízených rozhovorů jsem zjistila, že v obou zařízeních nechávají výběr aktivit zcela jen na klientech, personál klienty do ničeho nenutí, jen aktivity nabízí. A to je důležité – vztah mezi klientem a pracovníkem, který hraje prvořadou úlohu při uspokojování individuálních potřeb a zájmů klienta, získávání nových dovedností a návyků. A toto se velice dobře daří v obou institucích. Výhodou Domava Laguna Psáry oproti Tloskovu je, že mají speciální školu, tudíž mohou přijmout i děti, které mají povinnou školní docházku, kdežto Tloskov je pro dospělé lidi po ukončení povinné školní docházky. Nutno podotknout, že v obou těchto zařízeních se daří začleňovat (integrát) klienty do běžné společnosti.

ZÁVĚR

Na závěr mé práce si lze položit jednu otázku: Přinesla tato práce něco nového do diskuse o životě postižených lidí ve velkých zařízeních? O tom, že velká zařízení jsou trnem v oku hlavně ministerstvu práce a sociálních věcí a že v současné době procházejí složitým procesem, se lze občas dozvědět z různých médií. Více informací je ale mezi odbornou veřejností a zřizovateli těchto zařízení. Samozřejmě, že rodina je nejpřirozenější prostředí pro život a výchovu jedince s mentálním postižením. Žádné jiné prostředí mu nemůže poskytnout stejný pocit bezpečí, jistoty a lásky pro jeho rozvoj. Rodina hraje nejdůležitější roli ve všech etapách života člověka s postižením. Někdy je však ústavní výchova jediným řešením. Denní režim a velké množství nabídky volnočasových aktivit nikdy však nemůžou nahradit lásku a péči milující rodiny. Společnost má bohužel ještě i v jednadvacátém století zkreslené informace a hlavně představy o životě postižených lidí v zařízeních. Dávno jsou pryč doby, kdy tito lidé nic nesměli a jejich volný čas a vlastně program celého dne byl určován zaměstnanci. Dnes je tomu úplně jinak. Tito lidé i v těchto zařízeních si sami určují, co budou dělat, jak budou trávit den. Je jen na nich jak naloží se svým volným časem.

Tato práce neměla ambice přinést něco převratného, ale mým cílem bylo, určitým způsobem obohatit představy o životě lidí s mentálním postižením a o chodu tak velkých zařízení jako je Domov Laguna Psáry a Diagnostický ústav sociální péče Tloskov.

Použitá literatura:

ČERNÁ M. a kol.: *Česká psychopedie*. Praha: Univerzita Karlova, 2009 ISBN 978-80-246-1565-3

HENDL J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-549-3

HOFBAUER B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004 ISBN 80-7178-927-5

KRAUS B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008 ISBN 978-80-7367-383-3

KVAPILÍK, ČERNÁ *Zdravý způsob života mentálně postižených*. Avicenum, 1990 ISBN 80-201-0019-9

MÜLLER, O., VALENTA, M. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003 ISBN 80-7320-063-5

NOVOSAD L.: *Kapitoly ze základů speciální pedagogiky*. Somatopedie. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002 ISBN 80-7083-563-X.

PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999 ISBN 80-7178-295-5

PÁVKOVÁ J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008 ISBN 978-80-7367-423-6

PIPEKOVÁ J. a kol.: *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998 ISBN 80-85931-65-6

PIPEKOVÁ J.: *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: Paido, 2006 ISBN 80-7315-120-0

PRŮCHA J.: *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2006 ISBN 80-7178-944-5

- SLOWÍK J.: *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007 ISBN 978-80-247-1733-3
- SPOUSTA V. et al.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1997 ISBN 80-210-1007-X
- SPOUSTA V. aj.: *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1998 . ISBN 80-210-1274-9
- TITZL B.: *Postižený člověk ve společnosti*, Praha: Pedagogická fakulta, 1998 ISBN 86039-30-7
- VALENTA M., a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: UP, 2003 ISBN 80-244-0698-5.
- ŠVARCOVÁ I., *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2006 ISBN 80-7367-060-7
- ŠVAŘÍČEK, ŠEĐOVÁ *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* Praha: Portál, 2007 ISBN 978-80-7367-313-0
- VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese* Praha: Portál, 2004 ISBN 80-7178-802-3
- ZELEIOVÁ J., *Muzikoterapie*. Praha: Portál, 2007 ISBN 978-80-7367-237-9

Odborné časopisy:

FURMANÍKOVÁ L. časopis: *Speciální pedagogika*, článek: Mentální postižení a tvořivost, 2006

TRUSCHKOVÁ P. časopis: *Speciální pedagogika*, článek: Snoezelen jako terapie nových možností, 2007

Internetové zdroje:

<http://www.lagunapsary.cz/> 21.3.2011

<http://www.tloskov.eu/> 13.4.2011

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Fotografie z textilní dílny Domov Laguna Psáry

Příloha č. 2: Fotografie z textilního ateliéru v Tloskově

Příloha č. 3: Obrázková forma KROUŽKU VAŘENÍ

Příloha č. 4: Obrázková forma HUDEBNÍHO KROUŽKU

Příloha č. 5: Fotografie Snoezelenu v Tloskově

Všechny vyfotografované osoby mi daly písemný souhlas s fotografováním a použitím fotografií pro mou práci.

Příloha č. 1:

Snímek č.1 - Podzimní věnec na dveře

Snímek č.2 - Obrázek na zeď

Snímek č.3 - Já s klientem Romanem v textilní dílně

Příloha č. 2:

Snímek č.4 – Výrobky v textilním ateliéru Tloskov

Snímek č.5 – Výrobky v textilním ateliéru Tloskov

Snímek č.6 – Klientka Kristýna při práci na stavu

Snímek č.7 – Klient Max (imobilní) při práci na stolním stavu

Příloha č. 3:

KROUŽEK VAŘENÍ

NAKUPOVAT POTRAVINY

MÍCHAT A KRÁJET

ZÁKLADY VAŘENÍ A PEČENÍ

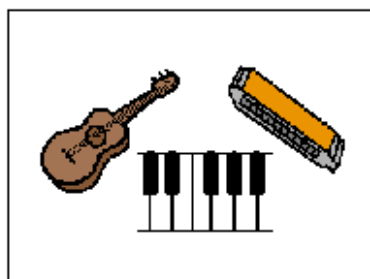

PROSTÍRAT A JÍST

MÝT A UTÍRAT NÁDOBÍ

Příloha č. 4:

**HUDEBNÍ
KROUŽEK**

POSLECH HUDBY A HRY NA KLAVÍR

IMPROVIZACE NA HUDEBNÍ NÁSTROJE

ZPÍVÁNÍ

ÚČAST NA KONCERTECH

POČET KLIENTŮ: 44

Příloha č. 5:

Snímek č. 8 – SNOEZELEN – bílá barva

Snímek č. 9 – SNOEZELEN – modrá barva

Snímek č. 10 – SNOEZELEN – zelená barva

Snímek č. 11 – SNOEZELEN – žlutá barva